

147

Мавра

СЕРПЕТНО

WASSYL ORELECKYJ
AS DIPLOMATISCHE ZEREMONIELL

Львів. Віслютека
АН УРСР

ВАСИЛЬ ОРЕЛЕЦЬКИЙ

ДІПЛОМАТИЧНИЙ ЦЕРЕМОНІЯЛ

*Відбитка з Наукового Збірника т. III
Українського В. Університету в Празі*

ПРАГА 1942

НАКЛАДОМ УКРАЇНСЬКОГО ВІЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В ПРАЗІ
DRUCKEREI DES PROTEKTORATES BÖHMEN UND MÄHREN IN PRAG
ДРУКАРНЯ ПРОТЕКТОРАТУ ЧЕХІЯ Й МОРАВА В ПРАЗІ

06 10

WASSYL ORELECKYJ
DAS DIPLOMATISCHE ZEREMONIELL

ТЭ

ВАСИЛЬ ОРЕЛЕЦЬКИЙ

ДІПЛОМАТИЧНИЙ
ЦЕРЕМОНІЯЛ

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

Відбитка з Наукового Збірника т. III
Українського В. Університету в Празі

111476

ПРАГА 1942

НАКЛАДОМ УКРАЇНСЬКОГО ВІЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В ПРАЗІ
DRUCKEREI DES PROTEKTORATES BÖHMEN UND MÄHREN IN PRAG
ДРУКАРНЯ ПРОТЕКТОРАТУ ЧЕХІЯ Й МОРАВА В ПРАЗІ

Бібліотека

Львівська державна
наукова бібліотека
№ 5931

На весні 1941 р. зорганізувала Секція українських правників у Празі цілий ряд викладів про українське дипломатичне представництво в Європі в часі українських визвольних змагань. Мені довелося прочитати реферат про звичаї, які існують серед дипломатичних представників поодиноких держав, себто про т. зв. дипломатичний церемоніал. Тому що я мусів був скоротити виклад через брак часу, приобіцяв я видати друком короткий витяг із дипломатичного церемоніалу, коли тільки буду мати до цього нагоду. Це й роблю з радістю тепер. Не можу я при цім видати ширший підручник дипломатичного церемоніалу, бо не збираюся дати прагматичну аналізу цього церемоніалу. Це в даний мент й неможливо зробити. Моє завдання далеко скромніше: хочу подати деякі доповнення — замітки до нашої мемуаристики в ділянці дипломатії. Ця мемуаристика досить бідна. Все-ж таки дають й ті нечисленні спогади певний образ тих звиків і правил, що практикуються в дипломатичному світі. А зацікавлення дипломатичним церемоніалом серед наших юристів було надзвичайно велике. Безсумнівно треба буде в найближчій майбутності видати більший підручник дипломатичного церемоніалу, бо відчувається велика потреба такої книги не тільки серед українських юристів та українських дипломатів, але також серед ширших кругів українського громадянства. Всі повищі міркування спонукали мене дати саме цю коротку розвідку про дипломатичний церемоніал, хоч маємо в даний мент далеко більше актуальних питань із міжнародного права ніж тема, яку я собі вибрав.

I.

Неможливо добре зрозуміти ті всі звичаї, які панують серед дипломатів у зв'язку з їхньою діяльністю за кордоном, не давши хоч би й дуже короткий огляд організації дипломатичного представництва. Постараємося дати такий огляд бодай у головних рисах, обмежуючись до найконечніших даних, потрібних для ліпшого розуміння дипломатичного церемоніалу.

Інститут постійного дипломатичного представництва датується від вестфальського миру. Торговельні і політичні інтереси поодиноких держав та спроба вдержати рівновагу між ривалізуючими державами Європи, дуже спричинилися до устійнення та зросту дипломатичного представництва. Відси

й походять права та привілеї дипломатичного представництва.¹⁾

Найперше дипломатичними представниками були духовні особи, що опановували добре латинську мову, яка в тих часах була дипломатичною мовою,²⁾ хоч венецька республіка духовних осіб не допускала до дипломатичної служби. В 16. і 17. віках переважають між дипломатами докторі прав із нижчих суспільних верств. Пізніше допускали до дипломатичної служби переважно осіб із знатних родів. По світовій війні знов виступають у дипломатичному світі люди скромного походження. У нас працювали в дипломатії інтелігенти середнього й селянського станів, але були також і аристократичного походження. Більшість їх говорили світовими мовами та добре визналися в міжнародних зносинах.

Дуже скоро повставали спори між дипломатичними представниками поодиноких держав, які прибирали особливо гострі форми та нераз кінчалися навіть поважними інцидентами, а то й війнами. Історія багатьох держав вказує нам на такі конфлікти, які вдавалося полагоджувати з дуже великими зусиллями.³⁾ Торкалися ці спори головно першенства дипломатичних представників у чужих державах, м. і. т. зв. етикетки або дипломатичного церемоніялу.

Давніші теоретики міжнародного права написали на тему дипломатичних привілеїв та церемоніялу цілі томи. В своїх творах вони наводять сотки, а то й тисячі конфліктів між дипломатами, які непотрібно гальмували працю закордонного представництва та відбивалися негативно на торговельних і політичних зносинах держав.

Як тяжкі, ба навіть трагі-комічні були конфлікти, про це широко розписуються старші теоретики міжнародного права, як Бінкерсговк, Вікфор т. і. Wickefort наводить н. пр. випадки з польськими та московськими послами, до яких мусів вмішуватися навіть могутній тоді кардинал Рішеліє.⁴⁾ До Парижу прибув в р. 1636 польський шамбелян і надзвичайний амбасадор Завадський. Не могли його примістити, тому що дотичний готель був занятий англійським амбасадором. Англійський представник не хотів виселитися. От тут не поміг нічого навіть сам кардинал Рішеліє. Побояючись репресій у Лондоні

¹⁾ Henry Wheaton, *Elements of International law*, Oxford-London 1936, § 206, p. 243.

²⁾ Як добрі дипломати вславилися духовні особи головно у Франції, Іспанії та інде.

³⁾ *Le cérémonial officiel ou les honneurs, les préséances, les rangs et les coutumes civils, militaires, maritimes, ecclésiastiques et diplomatiques* — Paris, 1868 — Librairie administrative de Paul Dupont.

⁴⁾ Wickefort Abraham van: *L'ambassadeur et ses fonctions*, Amsterdam M. D. CC. XXX., t. I., p. 263.

супроти французького представника,, приміщено польського дипломатичного заступника в іншому готелю.

Той самий автор реферує нам про подібну подію із московською делегацією. Року 1647 прибув до Амстердаму відпоручник одної держави — п. Сервієн. Робили все можливе, щоб виселити московських дипломатичних представників, однак вони не хотіли залишити готелю під ніякою умовою. Не лишалося нічого іншого, як примістити п. Сервієна де інде. Із-за таких не дуже то поважних причин приходило часто навіть до зірвання дипломатичних зносин між поодинокими державами.⁵⁾

Справа комплікувалася ще й тим, що не була встановлена певна класифікація закордонного представництва. До того держави вбачали в кожній дрібниці образу свого дипломатичного представника, коли н. пр. його не допущено зараз же до авдієнції в голови держави, чи коли їм здавалося, що інший дипломатичний представник має більші права при дворі і т. д.

В найновіших підручниках міжнародного права не маємо про це згадки, хіба що знаходимо короткі замітки про т. зв. *»comitas gentium«*, яка має дуже мало спільного з властивим міжнародним правом та міжнародноправними нормами. Підручники міжнародного права нашого часу характеризують *»комітас генціум«*, як свого рода певний ряд правил ввічливості в зносинах між державами, яких треба вправді придержуватися, але які не є обов'язкові в строгому зміслі міжнародного права.

Щоб покінчити непорозуміння та спори між дипломатичними представниками держав, ухвалив віденський конгрес 19. березня 1815 р. правильник дипломатичного представництва, передовсім для всіх тих держав, які брали в цім конгресі участь.

Правильник віденського конгресу про ранги серед дипломатичного представництва висловлює ось як:⁶⁾

»Щоб оминуті всякі непорозуміння, які часто мали місце й які могли би ще й на майбутнє викликати різні дальші спори що до першенства між різними дипломатичними представниками, погодилися уповноважені заступники держав, які підписали паризький договір, на нижченаведених артикулах. (При цім вони дозволяють собі запропонувати й представникам інших коронованих осіб прийняти цей правильник.)

⁵⁾ Там-же. Автор називає царських амбасадорів *»les Ambassadeurs Moscovites«*, бо Московія прибирає назву *»Россія«* аж за царя Петра I.

⁶⁾ Див.: Baron Charles de Martens: *Manuel diplomatique ou précis des droits et des fonctions des agents diplomatiques*, Paris—Londres, Bruxelles—Leipsic 1822, § 38, p. 84.

Арт. 1. Дипломатичні представники діляться на такі 3 класи:

а) амбасадори, легати або нунції;

б) послы, міністри або інші акредитовані особи при начальниках держав;

в) повірені у справах при міністрах закордонних справ.

Арт. 2. Тільки амбасадори, легати або нунції мають репрезентативний характер.

Арт. 3. Дипломатичним представникам, що повірені надзвичайною місією, не дає цей титул жадної вищої ранги.

Арт. 4. Дипломатичні представники матимуть в кожній класі між собою рангу (першенство, старшинство) після дати офіційного зголошення свого прибуття до столиці.

Цей правильник не торкається представників римського папи.

Арт. 5. Кожна держава установить однаковий рід приняття для дипломатичних представників кожної класи.

Арт. 6. Спорідненість, або родинні зв'язки між поодинокими дворами не потягають за собою жадного підвищення ранги для дотичних дипломатичних представників.

Це саме відноситься до політичних союзів.

Арт. 7. Відносно виготовлення актів і договорів, в яких бере участь більше держав, вирішуватиме про те, в яким порядку відбудуться підписи, жеребок, якщо це є можливе.

Цей правильник включається до протоколу вісьмох держав, які підписали паризький договір, на засіданню з дня 19. березня 1815 р.»

(Слідують підписи в алфавитному порядку поодиноких дворів-держав.)

Цим ще не скінчилася остаточна кваліфікація дипломатичного представництва. Три роки пізніше доповнили представники Австрії, Франції, Великої Британії, Прусії і Росії, на своєму засіданні в Ахен дня 21. листопада 1818 р., віденський регулямін протоколом,⁷⁾ що звучить так:

»Щоб оминати неприємні дискусії, які б могли постати в майбутньому відносно одної точки дипломатичної етикетки (що не передбачав віденський кінцевий протокол, яким упорядковано питання ранг), вирішено між п'ятьома дворами-державами, що міністри-резиденти творитимуть що до ранги посередню класу між міністрами другої класи і повіреними у справах (*chargés d'affaires*, *Geschäftsträger*).

На мирових конгресах і інших зібраннях, на яких мається полагоджувати спори двох держав, має міністер держави,

⁷⁾ Ibidem p. 84.

яка посередничить, першенство перед міністрами спорячих сторін, і то навіть тоді, коли ця держава є нижча що до ранги.»

Інші держави прийняли віденський регулямін виразно, або мовчки. Але не кожна держава строго додержувалася артикулів віденського регуляміну. Напр. Сполучені Держави Північної Америки мають дещо відмінний погляд на амбасадорів. Вони навіть відмовилися були визнавати клясу амбасадорів. Бельгія також висилала амбасадорів лише як церемоніальних послів.

Українці не придержувалися строго віденської класифікації послів,⁸⁾ бо молода українська держава не мала часу, упорядкувати ранговий поділ свого дипломатичного представництва. Великої різниці що до ранги між українськими послами власне не було, хоч українське дипломатичне представництво було досить добре зорганізовано. Його можна було ще розбудувати, але з огляду на пізніші події — це вже стало неможливе.

Вище наведена класифікація посольських ранг торкається тільки т. зв. ділових дипломатичних представників, що являються фактичними дипломатами в чужих столицях. Крім цього висилають держави ще й т. зв. церемоніальних послів, н. пр. з нагоди коронацій, смерти, вінчання в чужих державах чи на чужих дворах.⁹⁾

Давно акредитовали в одній і тій самій державі більше дипломатичних представників. Тепер це робиться хіба з нагоди різних конгресів чи конференцій. Звичайно при такій нагоді стоїть на чолі цих послів перший уповноважений.

До всіх цих послів, чи вони є ділові, чи вислані тільки на короткий час в чисто-церемоніальних справах, чи заступати інтереси своєї держави на міжнародних з'їздах, відносяться різні привілеї, про які буде мова далше.

Віденський регулямін нічого не говорить про організацію дипломатичних представників, що акредитовані в одній і тій самій державі. А все ж таки протягом часу розвинулася організація дипломатичного тіла, знана як дипломатичний корпус, без якої тепер не можлива успішна робота чужих представників у столиці даної держави. Дипломатичний корпус не є юридичною особою. Він має завданням колективно піддержувати гідність заступництва держав та їх інтересів.¹⁰⁾ На чолі дипло-

⁸⁾ Український посол у Берліні називав себе н. пр. по німецьки »Minister-Resident«, а по українськи »посол«, як виходить з документальних даних.

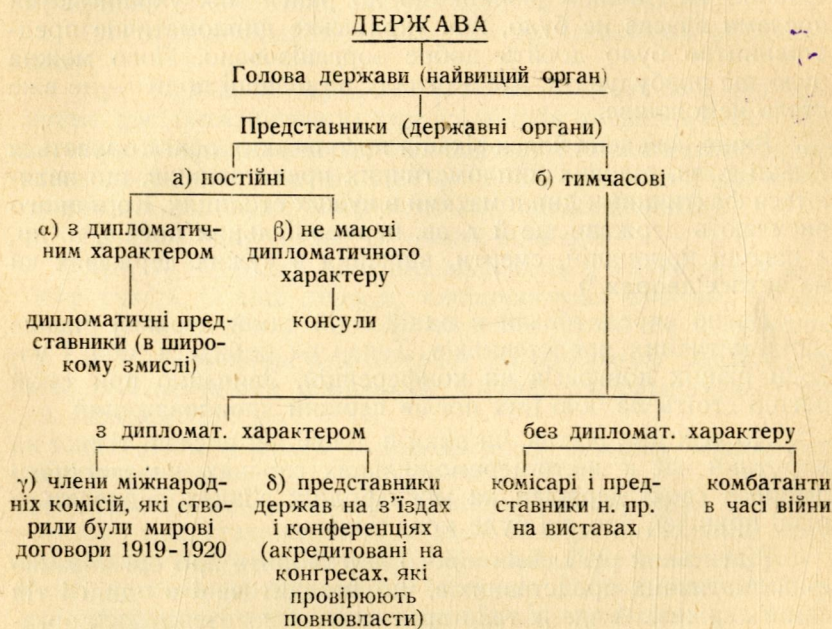
⁹⁾ Dr. Alphons Rivier, Lehrbuch des Völkerrechts, Stuttgart, 1899, § 1. Martens, Manuel diplomatique, p. 14, § 1.

¹⁰⁾ Dr. Rivier, Lehrbuch des Völkerrechts, S. 268.

матичного корпусу стоїть нунцій. Коли нема нунція, тоді стає доаеном дипломатичного корпусу найстарший амбасадор. Як нема й амбасадора, старшиною дипломатичного корпусу стає найстарший посол. Давніше не признавали права належати до дипломатичного корпусу для послів із Орієнту.¹¹⁾

При цім треба зазначити, що консули не є дипломатичними представниками, хоч бувають випадки, що вони можуть виконувати дипломатичну функцію.¹²⁾ Бувають випадки, що їм віддають почесні нарівні з іншими дипломатичними представниками.¹³⁾ Але це стається в досить рідких випадках.

Для кращого зорієнтування подаю нижче схему дипломатичного представництва.¹⁴⁾

Як Струп справедливо зауважує, не є міністер заграничних справ з міжнародньо-правної точки погляду автономним органом міжнародніх зносин: його діяльність трудно відді-

¹¹⁾ Baron Ch. de Martens, Manuel diplomatique, § 9.

¹²⁾ Швайцарія повірювала н. пр. своїм консулам дипломатичні функції. Див.: Dr. A. Rivier, Lehrbuch des Völkerrechts, Stuttgart 1899, S. 267.

¹³⁾ Le cérémonial officiel, Paris, 1868, p. 301.

¹⁴⁾ Eléments du droit international public par Karl Strupp, Paris 1930, p. 210.

лити від засягів голови держави в ділянці міжнародних зносин.¹⁵⁾

Про імунітет, екстериторіальність годі згадувати на цім місці! Дотичні інформації можна знайти в кожному підручнику міжнародного права. Коли й згадуватиму про ці дипломатичні прерогативи, то тільки в зв'язку з дипломатичним церемоніалом.

Побіч правових норм, що творять властиве міжнародне право, існують між державами певні правила для зносин, які правно не зобов'язують, але яких вимагає потреба такту, ввічливості, ласкавості й доброзичливості. Ця потреба виходить із загальної користи приятельських зносин, бо таким способом влекшується і ушляхотнюється життя народів. Треба надіятися, що ці правила міжнародної ввічливості перетворюються з часом в міжнародно-правні норми.¹⁶⁾

На цім місці хочу зауважити, що давно вважали всі ці прояви ввічливості за складову частину міжнародного права. На цю тему велися палкі дискусії, аж вкінці переважила думка, що більшість цих правил етикету треба віднести до ділянки т. зв. міжнародної куртуазії, себто дипломатичного церемоніялу.

Церемоніальні звичаї практикувалися уже з давніх часів. Двірський церемоніал, який походить з Орієнту, особливо розвинувся на візантійському дворі. Також і римська курія клала дуже велику вагу на церемоніал. На європейських дворах розвинувся двірський церемоніал особливо за часів абсолютизму. При дворі французького короля Людовика XIV. прибрав був церемоніал прямо гидких і понижуючих форм, до чого причинилися у великій мірі французькі дворяни своїм несмачним плазунством. Рівнож в Англії й Еспанії зазнав двірський церемоніал великого розвитку. Далеко меншу вагу прив'язували до церемоніялу на німецьких дворах, не виключаючи й самих Габсбургів.

З повстанням численних нових самостійних держав та зорганізуванням дипломатичного представництва між цими державами розвинувся також міжнародний або дипломатичний церемоніал.

Дипломатичний церемоніал, як висловлюється Фласан,¹⁷⁾ є досить маловажний в своїй філософічній аналізі, але справа з цим церемоніалом представляється зовсім інакше, коли по-

¹⁵⁾ Karl Strupp, *Eléments du droit international public*, Paris 1930, p. 210.

¹⁶⁾ Dr. A. Rivier, *Lehrbuch des Völkerrechts*, Stuttgart 1899, S. 8, § 3.

¹⁷⁾ Flassan, *Histoire de la diplomatie française*, t. IV., p. 382 (за *Manuel diplomatique par Ch. Martens*).

думати, що тут є в грі гідність держав. Через забуття або занедбання цих, наоко маловажних, але по суті важливих справ повстає публична недоладність, якій можна запобігти тільки строгим придержуванням конвенційних форм.

Правила церемоніялу, каже інший теоретик міжнароднього права, можуть нам здаватися навіть смішними і дитинячими, але при цім треба мати на увазі, що тут розходиться о важні міжнародні справи. Через це скомбіновано ці правила дуже тонко, щоб оминути непотрібні тертя між державами.¹⁸⁾

Правила дипломатичного церемоніялу торкаються титулятури, різних знаків-емблем, стилю в листуванні, авдіенцій, візит, чергувань в привілеях, різних звичаїв етикету і т. д.¹⁹⁾

Як уже було раніш зазначено, діляться дипломатичні представники що-до ранги в кожній клясі після дати, в якій вони зголосили офіційально свій приїзд до чужої столиці. Папські нунції мають першенство перед іншими дипломатичними представниками, особливо в католицьких державах. Церемоніяльні послы мають звичайно першенство перед діловими послами. Що-до цього нема однозгідности у всіх держав. Деколи практикується т. зв. *»rêle-mêle«*, де ранги не є міродайнї.

Спеціальні привілеї мають послы I. кляси, цебто амбасадори.²⁰⁾ Побіч загального дипломатичного церемоніялу існують особливі правила церемоніялу для амбасадорів. Це пояснюється тим, що амбасадори заступають прямо своїх суверенів і тому мають право на такі самі почесті, які належать їх власним володарям, коли б вони були присутні на дотичному дворі. Проти такого твердження виступає др. Гефтер і висуває такі аргументи: амбасадор не є в чужій державі, де він акредитований, нічого іншого, як чужий підданий найвищої ранги, що, як представник свого володаря, стоїть вище ніж всі інші піддані, але нічого більше. Тому він не має права, домагатися першенства перед пануючими принцами, навіть як би вони були що до ранги нижчі ніж суверен, якого він заступає.²¹⁾

Дальші спеціальні привілеї для послів I. кляси такі:

1. вони уживають титул *»Ексцеленція«* і мають право домагатися титулу від усіх тих, з якими мають до діла, з виїмкою суверена, в якого вони є акредитовані,

2. вони можуть мати в авдіенційній салі балдахін,

¹⁸⁾ Grande Encyclopédie Paris, t. X., p. 35.

¹⁹⁾ Див.: Ottův Slovník naučný, Praha 1892, svaz. 5, стр. 312.

²⁰⁾ Grande Encyclopédie, Paris — t. X., p. 35.

²¹⁾ Dr. A. W. Heffter: Das europäische Völkerrecht der Gegenwart, Berlin 1881, § 220, S. 445.

3. не мусять мати обнажену голову підчас авдієнції у володаря,

4. мають право на екіпаж, запряжений шестернею,

5. мають право на військові почесні.

Акредитивні грамоти амбасадора приймає чужий володар особисто в урочистій авдієнції. Амбасадор має право, говорити безпосередньо з самим сувереном, що практично не має особливого значення, головню в конституційних державах, де не можна оминути самого міністра заграничних справ.²²⁾

Кожна держава має вирішити, до якої кляси буде належати її дипломатичний представник. Звичайно удержують держави певну пропорцію що до кляс своїх послів: дипломат держави, яка висилає, належить звичайно до тої самої кляси, що посол приймаючої держави.

Віденський правильник завів т. зв. «альтернат», то є чергування дипломатів в почесях. Щоб оминути різні спори що до першенства, які виникали і по віденським конгресі, погодилися дипломати на таку процедуру: завішується деякі церемоніальні приписи. Кожне місце стається в такому випадковій почесним. Чергування вирішують також жеребком, а це при підписах різних договорів. Рівнож підписують також в алфавитному порядку після французького алфавету, особливо при підписах договорів. Часто практикують ще чергування в головуванні.²³⁾ Спосібів у чергуванні є досить багато. Належить це властиво уже до двірського чи канцелярійного церемоніялу.

Треба згадати ще й про морський церемоніал, який полягає в тім, що кораблі різних народів повинні себе взаємно поздоровляти на морі. Цей церемоніал уважають уже пережитим, хоч деяких з його правил ще додержуються. Цей церемоніал повстав більше з претенсій на панування над морями, ніж через нерівність держав.

Тісно з дипломатичним церемоніялом зв'язаний протокол, дипломатичний стиль та дипломатична кореспонденція взагалі.

Під протоколом розуміємо суму правил, яких треба додержуватися в дипломатичних (особливо писемних) зносинах. Є це церемоніал в листуванні між поодинокими державами. Називається цей протокол також двірський протокол, канцелярійний протокол, канцелярійний стиль, двірський стиль або коротко-дипломатичний стиль.²⁴⁾

²²⁾ Dr. Alphons Rivier, Lehrbuch des Völkerrechts, Stuttgart 1899, S. 267.

²³⁾ Rivier, Lehrbuch, Stuttgart, 1899, § 13, III. Теж Le cérémonial officiel. Paris 1868, p. 188.

²⁴⁾ Rivier, Lehrbuch des Völkerrechts, Stuttgart, 1899, § 46, II.

Дипломатичні акти мусять бути об'єктивні, писані у ввічливій формі і незамотані. Зовнішній вигляд таких документів має бути бездоганний.

Прогріхи проти протоколу, т. зв. канцелярські хиби, потягають за собою строгу догану. Деколи ображена сторона жадає навіть сатисфакції.

Не без значення є також титулятура голов держав. Розрізняємо т. зв. титули гідности (*titres de dignité*), напр. цісар, король, воевода і т. д. Дальше слідує т. зв. титули посідання (*titres de possession*). Ці титули є великі, середні і малі. Великий титул вичислює всі дійсні і фінговані посілості суверена, середній — тільки вибір з них. Малий титул звучить напр.: Вільгельм з Божої ласки німецький цісар, король Прусії, або Леопольд, король бельгійців, Володимир, князь України ітд. Інший рід титулятури між головами держав, це т. зв. *titres de parenté* (титули споріднення). І так ословлюють католики папу, як святого отця; суверени називають себе взаємно братами, стріями, тощо. Є ще титули з куртуазії, як: святість, величність цісарська, королівська величність, високість і т. д. Уживають також чисто релігійних титлів: християнський король Франції (*Roi très chrétien*), король Еспанії називав себе католицьким королем, король Угорщини є апостольський король і т. д.²⁵⁾

Відносно різного рода дипломатичних актів, як ноти, протестації, маніфести, відсилаю зацікавлених до відповідних місць, наведених в цій розвідні теоретиків дипломатичного права: Карла Мартенса та д-ра Гефтера.

II.

Приїзд, прийняття і відїзд шефів місії.²⁶⁾

Коли прибуде дипломатичний представник на своє місце призначення, має зараз-же зголосити свій приїзд міністрові заграничних справ. Як є це амбасадор, легат або нунцій, — отже посол першої кляси, — то зголошує їх приїзд один із членів місії (секретар амбасади, або секретар нунціятури), що представляє міністрові заграничних справ копію акредитивної грамоти (*Beglaubigungsschreiben, lettre de créance*) і прохає міністра про авдієнцію в голови держави для свого шефа. Міністри другої і третьої кляси подають тільки писемне

²⁵⁾ Ibidem, стор. 318.

²⁶⁾ Ці дані беру з французького офіційального церемоніялу »*Le cérémonial officiel*«, Париж, 1868. Є він трохи однобічний. Наполеон III. любив блеск свого двору і дбав про те, щоб і церемоніяльні приписи були строго додержувані.

зголошення, прохаючи рівночасно міністра заграничних справ про вказівки від голови держави для передачі акредитивних грамот. Повірений у справах, що не акредитований в голови, зголошує свій приїзд в такий самий спосіб і просить міністра заграничних справ про авдієнцію у нього для передачі акредитивних грамот.

Для самого прийняття чужих послів нема однакового церемоніалу. Однак, кожний шеф місії має право жадати, щоб його прийняли з такими самими почестями, які належать його державі та суверенові й відповідають його власній ранзі.

Дипломатичних представників першої класи приймає голова держави звичайно в урочистій авдієнції, хоч в останніх часах бували випадки, що приймали й в приватній авдієнції. В яких саме формах має відбутися урочиста, або т. зв. публична авдієнція, залежить передовсім від постанови голови держави. На загал має така авдієнція вже вжиті загальні форми.

Ось загально прийнятий церемоніал при урочистій авдієнції:

В день, який назначить голова держави, приїжджає до домівки посла шеф протоколу (також т. зв. »Zeremoniemeister« або »maitre des cérémonies«), або великий шамбелян в уніформі і в гала-екіпажі, в супроводі ескорти кавалерії. Як тільки амбасадор появиться вноутрі будинку, віддає йому сторожа військові почесті. У великих сходів чекають на нього вищі двірські офіцери. Шеф протоколу просить посла до авдієнційної залі, до якої двері відчинені. Шеф держави, оточений високими достойниками й своїми міністрами, передовсім міністром заграничних справ, приймає так амбасадора, що в окруженні персоналу місії приближується до голови держави й три рази низько вклоняється. Коли голова держави сидів і мав покриту голову, він встає, обнажує голову і вказує рукою чужому послові, щоб покрив голову і заняв місце в фотелю напроти нього. При цьому суверен сам покриває свою голову і сідає. На авдієнціях у цісарівен і королівен посол вдовольється тільки символічними рухами і остається цілий час із непокритою головою. На авдієнціях у папи не старається амбасадор навіть робити символічні рухи, що хоч покрити голову. Засівши, починає амбасадор свою авдієнційну промову, текст якої вже був поданий заздалегідь. В моменті, коли посол згадує про акредитивну грамоту, бере її з рук одного з своїх секретарів і передає голові держави за посередництвом міністра заграничних справ. Промова відбувається звичайно французькою мовою, що є дипломатичною мовою. По промові амбасадора відповідає йому голова держави. По цім амбасадор встає, відступає кілька кроків, знов

кланяється три рази, по чім його відпроваджують до його місця перебування з тою самою церемонією, що й перед тим.

Безпосередньо по авдієнції в голови держави представляється звичайно амбасадор дружині начальника держави.

При приватних авдієнціях є церемоніал менш строгий і менше комплікований: амбасадора не приймають в спеціальній авдієнційній залі. Голова держави не сидить. Крім голови держави є присутній ще й міністер заграничних справ. Амбасадор передає акредитивні грамоти, при чім каже кілька конвенційних компліментів.

Дуже рідко приймають послів 2. і 3. кляси в урочистій авдієнції.

Прибувши до чужої столиці і вручивши акредитивні грамоти, відвідує посол своїх товаришів, членів дипломатичного корпусу, бо цього вимагає дипломатична етикета. Правила цієї етикети є загально установлені в цілому дипломатичному світі. Крім цього має кожний край ще свою власну етикету. Тому мусить кожний новоприбувший посол поінформуватися в своїх товаришів з дипломатичного корпусу, які спеціальні форми етикети вживають в його новому місці призначення.²⁷⁾

Коли амбасадори, легати й нунції оголосили офіційно свій приїзд до чужої столиці і вручили акредитивні грамоти, то повідомляють через своїх секретарів всіх членів дипломатичного корпусу, що вони приступили до виконання своїх обов'язків. По цім відвідують їх всі шефи місій, що акредитовані в того самого голови держави. Посли нижчих кляс повинні просити, щоб амбасадори призначили день і годину, коли вони мають йому скласти офіційну візиту. Амбасадор оголошує звичайно в пресі точний час, коли він приймає чужих послів, як також високих достойників краю, в якім він є акредитований.

Міністри другої і третьої кляси все відвідують перші послів вищої кляси.

Коли дипломатичного представника відкликали з чужої столиці, то відбувається той самий церемоніал, що й при його приїзді. Він повідомляє міністра заграничних справ про своє відкликання і передає йому копію дотичної грамоти. Він просить міністра виклопотати прощальну авдієнцію в голови держави. На прощальній авдієнції, яка також може бути урочиста або приватна, передає посол начальникові держави оригінальну грамоту відкликання. При цім виголошує чужий

²⁷⁾ K. v. Martens: том I., § 45: »Les formes d'étiquette variant pour chaque cour... la prudence conseille à tout diplomate qui arrive dans une capitale, de s'informer auprès d'un de ses collègues... des usages reçus pour le cérémoniel«.

посол прощальну промову, відповідно до того, які панують взаємні відносини між обома державами.

По цім складає посол прощальні візити іншим шефам місій. Коли посол знаходиться в моменті свого відкликання поза границями краю, в яким він є акредитований і не може більше туди вернутися, тоді він звичайно прощається з головою держави листовно, присилаючи йому рівночасно грамоту свого відкликання.

Для консулів не існує жадний спеціальний церемоніал дипломатичний. Все ж таки мають вони згідно з міжнародними конвенціями зголосити свій приїзд вищим урядам, з якими вони думають співпрацювати. Дальше мають скласти цим урядам перші візити. Так само й консул складає по своїм приїзді до чужого краю першу візиту своїм чужим товаришам (консулам). Але при цих візитах уже не придержуються того строгого церемоніального формалізму, що дипломатичні представники.

ДОКУМЕНТИ.²⁸⁾

1.

*Авдієнційна промова французького амбасадора на віденському дворі барона де Бретей до імператора Йосифа II.
дня 19. лютря 1775.²⁹⁾*

Ваша Величносте! Маючи честь передати Вам королівські грамоти, уважаю за свій перший обов'язок, передати Вашій Величності найгорячіші побажання. Королівському дворові на нічім більше не залежить, ніж щоб переконати Вас про його постійну приязнь і про вагу, яку він прикладає всім тим посвяченим зв'язкам, що його лучать з Вашою Величністю. Король собі бажає і тішитися, що ці зв'язки ніхто не може порушити. Я буду, Ваша Величносте, дуже щасливий, коли мої старання і моя велика запопадливість для удержання і скріплення довір'я і приязни між обома домами, служитимуть Вам за новий доказ тої рішучости, з якою король іде за цю своєю метою. Що торкається мене, Ваша Величносте, я є більше ніж задоволений, що маю честь бути повіреним, стежити за так цінними інтересами, які поставлені на так солідній базі. Я працював в цій надії дуже багато літ. Не буду собі нічого більше бажати, як тільки щоб в цій моїй праці заслужив собі належне оцінення і прихильність Вашої Величности...

²⁸⁾ Публікую старші зразки авдієнційних промов. Про авдієнції українських дипломатичних представників з недавнього минулого подаю невеличкий джерельний матеріал в кінці.

²⁹⁾ De Flassan, Histoire de la diplomatie française, т. VII, р. 122 (див. Martens, Manuel diplomatique 1822, р. 280—281).

Авдієнційна промова англійського амбасадора до французького короля.³⁰⁾

Ваша Величносте! Король, мій пан, мене вислав в характері надзвичайного амбасадора при Вашій Величності, щоб Вас запевнити, що він нічого собі так горячо не бажає, як щоб вдержати і закріпити абсолютну приязнь, яку він заключив так щасливо з Вашою Величністю. Він рівнож собі бажає закріпити і розширити союз і взаємне довір'я між обома народами, що є так корисне для них. Природа обмежила Велику Британію морем. Вона зрозуміло, користує зі спокою. Її інтереси, як також наклонність і мудрість короля, спонукають її, бажати своїм сусідам миру та щастя, рівнож праці в цьому напрямку. Ваша Величність має найкраще і наймогутніше королівство в Європі. Це королівство нічого більше не потребує, як тільки спокою й відпочинку, щоб бути найщасливішим і процвітати найкраще. Так як я мав щастя бути свідком цих наростаючих зв'язків, які лучать короля, могого пана, з Вашою Величністю, я почувався б щасливим, коли би я міг по змозі моїх сил причинитися до вдержання цього щасливого союзу і його ще більше закріпити між обома націями.

Прощальна промова амбасадора французького короля до російської цариці.³¹⁾

Високодостоїнна Пані!³²⁾ З великим зворушенням з'являюся сьогодні перед Вашою Цісарською Величністю, бо мушу залишити той двір, де я провів найкращі дні могого життя. Зазнавши найбільші почести, я повинен цей двір покинути, і може вже ніколи не матиму щастя на нім ще раз перебувати.

На приказ короля, могого пана, маю честь предкласти Вашій Величності грамоту, якою він мене зволив відкликати з Вашого двору. Ця грамота свідчить про незмінну приязнь і щире відданість, з якою відноситься король до Вашої Величності. Мене повірено, потвердити це тут Вашій Величності власними устами. Не міг би я покинути цей двір, не подякувавши Вашій Цісарській Величності іменем короля, могого пана, за всі ті докази уваги, які Ваша Величність проявляла до інтересів короля. Буде для мене великою прием-

³⁰⁾ *Mercure historique*, т. 120, р. 66 (див. *Martens, Manuel diplomatique*, 1822, р. 283).

³¹⁾ Мартенс (*Manuel diplomatique* ст. 289) не подає року, в якому ця авдієнція відбулася.

³²⁾ У французькому оригіналі *»Madame«*.

ністю, поінформувати про це докладно короля. Можу Вашу Величність запевнити, що король не проміне жадної нагоди, щоб заступати з запалом інтереси Вашої посвяченої особи і Ваших підданих. Король рівнож змагатиме до ще більшого скріплення союзу. Йому дуже залежить й на дальших зв'язках приязни між обома коронами. Що до мене, Високодостоїна Пані, то я не знахожу слів, які б могли хоч частинно висловити ту велику вдяку за всі докази приязни, які мені зволила Ваша Величність проявити. Ці почування, як також почуття великого респекту, будуть на завсіди глибоко вриті в моє серце.

4.

Прощальна промова амбасадора Франції, виголошена на урочистій авдієнції в Газі 1782.³³⁾

Коли б моє здоров'я могло видержати довший час підсоння, яке для мене шкідливе, не відбувалася б сьогоднішня авдієнція так скоро по авдієнції, яку мені уділили панове минулого року. Бачите, Високодостоїні Панове, з грамоти Його Величності, яку я мав честь Вам передати, що Його Величність мене виразно повірила, щоб Вас запевнити в тім, що Його Величність дуже собі бажає постійного миру в Європі. Рівнож бажає собі Його Величність запевнити Вас про його постійну приязнь і увагу.

Почуваюся до милого обов'язку, Високодостоїні Панове, а це тим більше з огляду на ті гармонійні відношення між нами, додати до цих запевнень ще мої власні запевнення пошани і повного признання за влекшення могого побуту з боку правительства та його поодиноких членів. Ці мої почування не є слабші, ніж та моя велика вдяка за всі почесті, якими Ви мене, Високодостоїні Панове, вшанували. Буде це для мене все дорогим спомином.

Що торкається мене, не можу знайти слів, щоб висловити Вам ту велику вдячність за Ваше відношення до мене і за довір'я, яким я у Вас тішився підчас моїх ділових зносин з Вами.

5.

Приклади з української історії з часів української державности. (1918—1921.)

1. Перша урочиста візита й офіційне представлення ген. Tabouis у голови Генерального Секретаріату В. Винниченка 4. січня 1918 р. в присутності генерального секретаря міжнародних справ В. Шульгина.

³³⁾ Martens, Manuel diplomatique, crop. 287.

Відповідні ноти, а також промови, що ними обмінялися ген. Tabouis і В. Винниченко, див. у Д. Дорошенка: »Історія України 1917—1923 рр.«, том I, Ужгород 1932, стор. 231—240.

Ноти визнання ген. Tabouis, а також Picton-a Bagge, краще подані в »Demande d'Admission dans la Société des Nations de la République Ukrainienne, avec la préface de Roman Smal-Stocki, ancien Ministre d'Ukraine à Berlin«, 1930.

2. Про вручення акредитивних грамот на урочистій авдієнції посла Української Держави в Софії Ол. Шульгина у царя Фердинанда 7. вересня 1918 і про авдієнцію у гетьмана П. Скоропадського посла Болгарського Царства проф. Д-ра Івана Шішманова 1. серпня 1918 р., див. у Д. Дорошенка: »Історія України 1917—1923 рр.«, том II, Ужгород 1930, стор. 140—142.

3. Про дуже цікаву урочисту авдієнцію у останнього султана Мухамеда VI. в листопаді 1918 посла Української Держави в Царгороді М. Суковича є спогади О. Ратгауза: »Українці в останнього султана«. Літопис політики, літератури і громадського життя. Берлін 1924, ч. 11 (передрук у Д. Дорошенка там-же на стор. 143—144) і спогади д-ра Л. Кобилянського: »Українське посольство в Туреччині«. »Нова Україна«, Прага, 1925, ч. 2—3.

4. Про першу візиту посла Української Народньої Республіки в Царгороді О. Лотоцького у Вселенському Патріярхаті р. 1919 див. спогади самого О. Лотоцького: »В Царгороді«, Варшава, 1939, на стор. 86—88.

ZUSAMMENFASSUNG

Das diplomatische Zeremoniell stammt aus dem Orient (als Hofzeremoniell) und wurde weiter in Westeuropa zur Zeit des Absolutismus ausgebildet. Obgleich das Zeremoniell als solches keinen Bestandteil des Völkerrechts bildet, muß es in den internationalen Beziehungen seitens der diplomatischen Agenten eingehalten werden, widrigenfalls die Würde der einzelnen Staaten durch Unterlassung der zeremoniellen Formen beeinträchtigt und die guten Beziehungen der Staaten zueinander gefährdet würden.

Das Wiener Reglement vom 19. März 1815 regelt die Rangverhältnisse der diplomatischen Vertreter. Nichtsdestoweniger muß jeder Staat noch seinerseits für die Einhaltung und weitere Ausbildung der konventionellen Formen Sorge tragen. Weiter folgt die juridische Seite des Zeremoniells und wie sich der

ausländische diplomatische Vertreter in einer fremden Hauptstadt im Verkehr mit dem Staatschef und den einzelnen Staatsbehörden verhalten soll. Es kommt dann zur Erörterung der sogenannten Privat- und öffentlichen Audienz und wie sich dabei der fremde Gesandte zu benehmen hat.

Einige Dokumente illustrieren die Form der Antritts- und der Abschiedsaudienz beim ausländischen Souverän.

Die ganze Abhandlung ist eine kurze Darstellung der gegenwärtig praktizierten diplomatischen Bräuche. Ein größeres Werk darüber muß aus verschiedenen Gründen unterlassen werden.

1874

0,42 (1986)

5931

5931y